

חוקר ומשורר

(ליובל השבעים וחמש של ד"ר א. קמינקא)

להבין תקות עולם ולמשול גם ביד רמה...
 יהי כן בך משה! הרים את המטהו
 פלא בקשת - נטה ידך, תהי יבשהו
 אוכם מי אני, עוד תהוה הוות קשה.
 העם הזה, לנפלאות גדלתו, אמנתו
 עד אחרית הימים פנן עי משענתו
 אין אונים יגוד, נאנח בקש עור,
 גבורה לא תעטרהו, לא תהי לו לגור...
 והיו מתעים מאשריו, כל אשר פלאות יתנהו;
 רק דאות בלי כנה, בקע ימים יתאנהו...

מעין המשך של "צדקיהו בבית הפקר דות", ועם זה - כמה מוצק הבטוי, כמה רחוקה מתאה זו נגד ההזיה שבפלא נן הרציונליזם הצר של ההשפלה (אף על פי שממנה היא יונקת!).

וכמה רומנטית, לא משפילית, היא זיקתו אל השירה בכלל: מעל לשקוף וחלצה ועבדים והקדושים, אף הפיטן קלף, מושל בקל הפיכהו למענו מתקים עולם, שקלקלו השוטים ונשקש זרע בוכות פרק שירה...

כאן גם בקצב משהו משותף לפרישמן. אין זה עוד החרו בן יא התנועות, כי אם משהו רחב ומשחרר, המרוקם כבר במסכת השירה החדשה.

והוא גם בן זמננו בעצם אהבתו למורש. לעמלי ירדן וכנרת! בעצם הכרתו את ההוד הטראגי של הבונה, אל ברכת המקומם נלזה גם זעות הקרבן אשר בלעדיו לא יירצה כל בנין - הלא הוא תוכן הבלדה המקורית, הבונה את יריחו:

עוד אציב הקלחות - בצירי אבלי וקאבי, אל שוטים מתקים ומקלל כל בונם.

בחרוזים מיוחדים בפשטותם יתנה את יגון האיש, אשר ידע את גורלו - ולא הפסיק את מלאכת הבנין:

שאי את בנה, אשה, נשקי אותו חבקי!
 קתרה יגוע, ואף עליו תתאבלי ותבפי,
 את פניו לא תראי עוד, לא תשמעי את שיו.

גם לי בן יקיר הוא - אינני אב אכזרי;
 אני חובב מאד בני, הם עצמי ובשרי,
 אך יותר מהמה אני חובבך, יריחו!

במתי לאבדון ילדי, בצללים את יומי,
 לא תבנה משאת נפשי, לא רפני חלומי,
 עוד יקר יהי לצירי האמלל באבות,
 כל אבן תוצק: בי פשע אים צורו
 אף על מקאוני גבר בפעלו אדם ארו -
 על קברים בעו נרד ויבנה הקרבות.

לא יאמן, כי עוד בשנת תרנ"א כתב את ההימנון שלו לידים העובדות ("על כפים תקותי").

עמה אותותי לחיי עד יקרהו,
 על פשו חרם עם, בפעל ידיו יסדם;
 קרית לקרבת אל עם יגיע אנוש
 ועמל אדם,
 פשל ירוו ארץ וציון וסרי יצקו.

חרוזים משיר שהוקדש לפני חמשים שנה, לפועלים העובדים על אדמת ישראל.

לא נתכוונתי לסקוד את שירת קמינקא, כי אם להצביע על עצם מציר אותה ועל ראשי סגולותיה, מחברותיו מצויינות ברבנותן, אתה מוצא כאן את השיר הלירי, את הפואימה - בולטת ביחוד הבלדה, רבים גם התרגומים, שעליהם, כמו על תרגומיו מן הסרגדיה היננית, ישפוט המומחה, אך ראוי לציין

מבוצרים, הגדולה שברצות היחה, כי החוקר התחיל רואה כהצבת המקצוע להתנפר לשירה, להטיל פגם בחברו החשוד על שמינית שבשמינית של שירה, ושגם המשורר, מצדו, הדל להאמין באיש המדע והתחיל רואה בו איש ריב, המתקש בפשעו.

ודאי שהשירה אינה עיקר אומנותו של קמינקא, כי אם מין חוספת למקצועו. "בת ליה" נעימה, אך חוספת נאה ומחוקת, היא מעלה בלי משים את הדמות הסינטיטית של חכמינו בדורות הקודמים, בטרם יציבו הפרוטים גבולות בין דברי שירה לדברי עיון.

אני מדגיש צד זה במיוחד, סימן יפה הוא, לדעתי, לחוקר שיש לו חלק גם בשירה, או בדומה לה, ולא אכחד, שבעיני יש לה לעובדה זו ערך רב לגבי הערכת איש המדע בכלל, ודאי, שאיני דורש מכל חוקר, שידע לכתוב גם שיר, "לעת מצוא", אינו מעדיף, שני שול" הנות" על שולחן אחד, ויודע, אני שלאמתו של דבר אין לו לאדם לעולם אלא, "שולחן אחד", זאת אומרת, יש לו משהו שזהו שורש נשמתו ושורש זה הוא המשקה גם את כל מה שמסתעף ממנו... אכן יסוד של שירה הוא תמיד כוח מחדש, שומר מהתקשות, והוא גם בוטע אמונה, בלי סגולה זו (והיא יכולה להתגלות בכל צורה שהיא - לאו דוקא בחרוזים) חסר איזה עיקר גדול: בלי זה יש על הרוב רק מלאכה - מלאכה טובה או רעה.

הדעה המקובלת, כי מנצחת רק "מלאכה אחת", אינה בשום פנים מושכל ראשון (מה מעטים הם הגדולים באמת, שהיו בעלי "מלאכה אחת", לעומת אלה שהיו שליטים בכל מלכויות הרוח!). אם כי נכונה היא כאזתרה מפני התפוזרות במלאכות רבות בבית אחת, שבאמת כמעט תמיד קלה עמלו; אכן - כמה מחזקת ההסתלקות (לשעה) מן ה"מק" צוע! כמה מסוכנת ההתגדרות בכתיבת שירים בלבד לכל ימי החיים! וכמה טוב לשירים עצמם כשכותבם מתחזק פעם בפעם גם בדברי מחשבה ואפילו במדע טהור! דוקא על ידי כך קולט השיר מן השפע הנוסף, מן המלכות הנוספת, שהיא תמיד נוגעת בה, ואם יפה לו לאמן כשהוא מפסיק אמונתו ומתבצר לשעה ברשות אחרת, קל וחומר שיפה לו לחוקר כשהוא מתרפק בשעות הפסקה על השירה ומרות את נפשו בנטפים משברים מן "המעין הקסטלי".

זהו המלבב אותנו בעצם העובדה, שתלמיד חכם מובהק כד"ר א. קמינקא, הלך כל ימיו באהלה של תורה, יוצא מוזמן לזמן גם, לקראת נחשים, ובאמנה: זוהי שירה של תלמיד חכם, שירה זו היא רקמת צלילים ומחשבה, ואין מלכות צורתית את חברתה, בת תקופה אחרת היא צמיחתה הראשונה חלה בסתו של יל"ג ובאביבו של ביאליק: תקופה מסוד כנת של גידולי בינים, של חדשנים למחצה ואפיוננים למחצה - ימים שבין ניגון לניגון, בין סגנון לסגנון, שרק מעטים ידעו להחזיק מעמד בהם.

קמינקא ניצל מפורענות זו של אפיר גזיזות בזכות האוניברסליות שבתוכנה. הוא אינו נטוע בקרקע ההשפלה בלבד, כי אם גם בשירת ספרד ובשירת רומי וינן. זהו מה שחידש את סגנונו, שריכוז את ניבו - מה שמושך עליו חוס של חן בעמדו בין התקופות ובין הזמנים. אכן תחילה היה המשפיע הראשי יל"ג - בצורה וגם בתוכן, אחד משיריו הראשונים (האופייניים וגם המצויינים) של קמינקא הוא, קריעת ים סוף - מחאה נגד משה, שבמקום לה לתם עם המצרים, הוא מבקש מאלהים שישעילוהו:

יצן קצרה נפש עם ורוחו לא קמה וקדשים לבקרים יבקש מופת ואות - ולא ידע פי יתרון אנוש על הקדמה

את הדין אהרן קמינקא. זה שמבטיח לעתים קרובות לפנינו בדברי תורה ובחריפות מחשבה, מכירים רבים, לא תמול בואו אליה, ולא תמול עמדו על הבמה של חכמת ישראל, והוא גם לא מן האנשים, המהלכים בדרכים כבר שות, באימול בקרתו תמיד משהו חד ומבריק, העוקר אותנו מן המקובל, גם כשאנו מסכימים למסקנותיו, זה ימים רבים הוא עומד בקשרי מלחמה עם מבקרי המקרא בהגיבו על ישעיהו - על העץ החסון, שנסרוהו לנחחים, ועמל להוכיח באלף ראיות את אהדתו, אנהו יכולים שלא לקבל את דעתו, ואתה שעה למצוא כראיות עצמן ענין להתגדר בו, ובצוק כמה שגגע לנחות הלשון המקראית - מיתודה מדעית נאה למסקנה שניה בספק, כמו כן - ההיפותיזה האחרונה שלו: שכל ספורו של יוסף פלביוס על מעשה יודפת אינו אלא דבר שבבדות, גם כאן ברור, שלא בנקל התקבל דעה אקסטריווגנטית זו, אבל יש בה כדי להעמיק את הפולמוס, הטבוע בחוגים של שטחיות וולגריזת, המוקיעים את "בגידת" פלביוס מסיחום דעת מן העיקר - שהם מאשימים אותו על יסוד דברים, שהוא עצמו אומר - הוא ולא אחר; וכי אין אדם משים את עצמו רשע, אין ספק, אפוא, שרק בדיקה חדשה של דברי פלביוס עצמו עשויה כאן לפתוח פתח חדש להבנתו, וזהו הסוג שבהנחת קמינקא, אם כי לא אמרנו בזה, שאנו מסכימים לה, גם במדע פעמים המסקנות מופרכות בעוד שההנחות כשהן לעצמן, מאלפות ומאירות.

אין ספק, שמפירים יפה גם את המתרגם המצויין, זה שנתן לנו את מרקוס אברליוס ואת סיניקה בלבוש עברי הראוי לשמש דוגמא - שידע להר" כיב מקרא ואגדה, בלי לסגנון הרבה, בלי להתחפם הרבה, ודוקא משום כך נטע היינו רבה בתרגומו, - נתן לנו פסוק זהו, לזכב קלאסי זה, שהביא עמו-מן השירה היננית ומן הפרוזה הרומית, עמד לו לשמור על הצורה ושלא להשתעבד לפורמאליזם מלאכותי, ואנחנו הלא מתפללים לפרוזה בתחורין, שרק היא תוציא אותנו פעם למרחב, בפרוזה פשוטה וטבעית זו כתב המון דברי מדע וגם מסות מצויינות (כמבוא ל"אל נפשי, כ"משנת אפיקור"), שלחלונית מחשבה וביטוי בהן, והוא בעיה שנותנו פורה לפנינו, בלי שיתן לוקנה דריסת הרגל במלכות רוחו.

ברם, ודאי שמעטים יודעים, כי חוקר רב צדדים ורב פעלים זה הוא גם משורר - שעה לפני חמשים וארבע שנים כבר העיז לתרגם קטעים בהכס"ט מטרם מתוך ה"אליאדה", ושחלק משיריו המקוריים והמתורגמים נאסף לתוך שלוש מחברות מלאות דברי חפץ, שתיים מתן: "צתרים" (תרס"ט, דרוהוביץ) ו"רוי עולם" (תרס"ז, ווינא) מנוחה עתה לפני (הראשונה, אסופת שירים" - תרמ"ח - שהביאה גם את תרגום הומירוס היא כיום יקרת-מציאות, ולא ראיתיה), ועובדה זו, ש"בת השירה אליו מתגבחה" לעתים גם כיום, מגלה מהיכן יונקת פריחת מאוחרת זו.

לקמינקא זה, הפייטן בחשאי, אני חפץ להקדיש כאן דברים אחדים, והם בחלקם תמצית נאום שנאמתי במסיבה שנערכה ע"י אגודת הטופרים לכבודו בבואו אלינו כאורת לפני שנים אחדות.

חשוב לי כאן בעיקר להדגיש את החוקר, הנוקק לשירה, הקן החד, המפסיק בימינו בין שירה למחקר, אינו אלא תוצאה של דיספלינציה קיצונית בת התקופות האחרונות, - תוצאה של הסתעפות מלאכותית זו שטשטשה לשם חיזוק ה"מקצוע" את רבגנותו של הפרט וביטלה את מושג, "החכם הכולל", שאינו מכיר על הרוב בצמצום התחומים, אין ספק, שצמצום זה נעל כמה שערם בפני איש-הרוח, מאז נכרתה האוניברסליות, נתכנסה הרוח באפיקים צרים, אם גם

עוד לבסוף את כשרונו לאפייגרמה, המגלה ביותר את הריפוחו הטבעית ועצמיות בטויו, כאן מתגלה זיקתו ליל"ג וזיקתו לראב"ע - הריפות זו של תלמידי חכמים, שהיא משמחת אותנו עד היום בחליפת-ההקדשות של הקדמונים, מן הדברים המצויינים שבמחברות אלה הם מכתמי-שיר מצומצמי-ניב, כמו "בצני התחיה", "המשוררים", או מחזור ה"ציר גים", שבהם הביא סג זה לירי בליטה סגנונית מיוחדת, והם מצטרפים למיטב האפיוגרמות שבשירתנו הקלסית, תמצית של הסתכלות טטואית בהן, בדידות מורדת בוחר של צלילות, ועם זה מרירות סאטירית יהודית, הדגה ברוחחין את הסכלות והצביעות וההנופה ("רוי עולם" ועוד).

אך יש גם משהו החתום כולו בחותם הומור, כמכתמו ל"פ חיות, בקיץ, והוא כולו מעשה "תשבין" ספרדי - כולו אפיוגרמה למופת: ז וארא כי קל מפיר ורצ לרוץ ארח שם ונגליו קאגלים, וכל מי שיש בקיסו מטבע משוטט לבקש את העגלים, קאש בוצרים ימי קניץ התמים ויושבי קריה בלי גולה עשו, רבים נסעו קרחוץ פימים, והנשארם הקה נסו, ואמר: אם אין אני לי מי לי? הלבדי ארתיץ בועת אפיוז ואקח את מקלי ומרמילי ואפלט אלי צור ואגמ-פיס.

במכתם קטן זה אתה מכיר את מיטב סגולותיו הסגנוניות של קמינקא, פייטן שניקתו כולה מקלסיות ישראלית.